
Kinderen en hun gescheiden vaders in vier Europese landen

MATTHIJS KALMIJN

Als ouders scheiden heeft dat vaak ingrijpende economische en sociale gevolgen. Relatief veel gescheiden moeders zijn bijvoorbeeld afhankelijk van de bijstand. Ook zijn er negatieve effecten – hoewel niet altijd even sterk en dikwijls tijdelijk van aard – op het welbevinden van zowel ouders als kind. Daarnaast kunnen de onderlinge relaties door een scheiding veranderen. De relatie tussen vader en kind lijkt dan het meest problematisch. Over dit onderwerp zijn er in Nederland nog niet veel goede gegevens. Een nieuwe studie biedt inzicht.

Foto: bored-now/Flickr

Eerdere landelijk representatieve studies onder volwassen kinderen hebben aangetoond dat gescheiden vaders, in vergelijking met gehuwde vaders, hun *volwassen* kinderen minder vaak zien, dat de relatie met hen minder hecht is, en dat zij minder steun ontvangen van hun kinderen als zij ouder worden. Harde cijfers over hoe het zit met *jonge* kinderen zijn er niet zo veel. In deze bijdrage worden gegevens gepresenteerd over het grootschalige onderzoek *Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU)* onder middelbare scholieren in vier Europese landen: Duitsland, Engeland, Zweden en Nederland. De gegevens zijn verzameld in ongeveer 100 scholen in elk land. In elke school werden twee klassen benaderd met schriftelijke vragenlijsten. Het ging in elk land om de klas waarin leerlingen 14 jaar oud zijn of worden.

Is co-ouderschap populair?

Hoe is de woonsituatie van kinderen na een scheiding? In figuur 1 zien we dat in alle landen

de meerderheid van de kinderen voornamelijk bij de moeder woont. Slechts een klein deel leeft meestal bij de vader. Is co-ouderschap een veel voorkomende woonsituatie? In het onderzoek is co-ouderschap gedefinieerd als de situatie waarin een kind ongeveer de helft van de tijd bij de moeder woont en de helft van de tijd bij de vader. Het gaat hier dus niet om een juridische definitie of om de vraag wie verantwoordelijk is voor de opvoeding, hoewel deze zaken natuurlijk samenhangen. Co-ouderschap komt veel meer voor in Zweden dan in Engeland en Duitsland. Ruim een derde van de Zweedse kinderen woont bij beide ouders terwijl dat in Engeland en Duitsland slechts om 10 procent gaat. Nederlandse kinderen zitten daar tussen in: 18 procent van hen woont afwisselend bij vader en moeder. De gegevens zijn uit 2010 en de scheidingen hebben voor dat jaar plaatsgevonden. Recente beleidswijzigingen (uit 2009), waarin co-ouderschap de standaard in de wet is geworden, hebben waarschijnlijk nog weinig effect gehad op de uitkomsten.

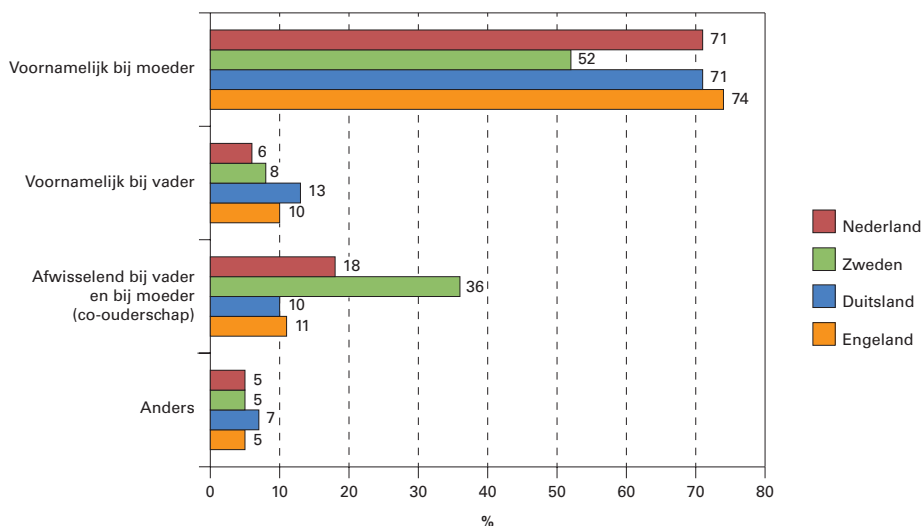
Veel en weinig contact met vader

Als kinderen niet (deels) bij de vader wonen, hoe vaak hebben zij dan contact? In figuur 2 zien we dat het beeld divers is. Een flink deel heeft wekelijks of vaker contact, maar er zijn ook veel kinderen die hun vader slechts maandelijks of minder vaak zien (zo'n 40%). Dat is natuurlijk een zeer grote verandering vergeleken met het (waarschijnlijk) dagelijkse contact ten tijde van het huwelijk. Nog opvallender is dat er een kleine maar niet te verwaarlozen minderheid is die de vader nooit ziet. In Engeland en Duitsland is dat één op de vijf kinderen en in Nederland is dat ongeveer één op de zes (14%). In Zweden komt dat het minst vaak voor. We moeten hierbij bedenken dat dit niet betekent dat er sprake is van ouderverstoting of oudervervreemding. Het kan ook zijn dat het contact verwaterd is omdat het kind of de vader (of beiden) weinig behoefte meer hebben aan contact. De scheiding kan ook op zeer jonge leeftijd hebben plaatsgevonden en dan is er meer kans dat de vader zijn eigen weg is gegaan en bijvoorbeeld een nieuw gezin heeft gevormd. De verschillen tussen de landen in de mate van contact met de uitwonende vader lopen parallel met de verschillen in woonsituatie.

Minder goede relaties

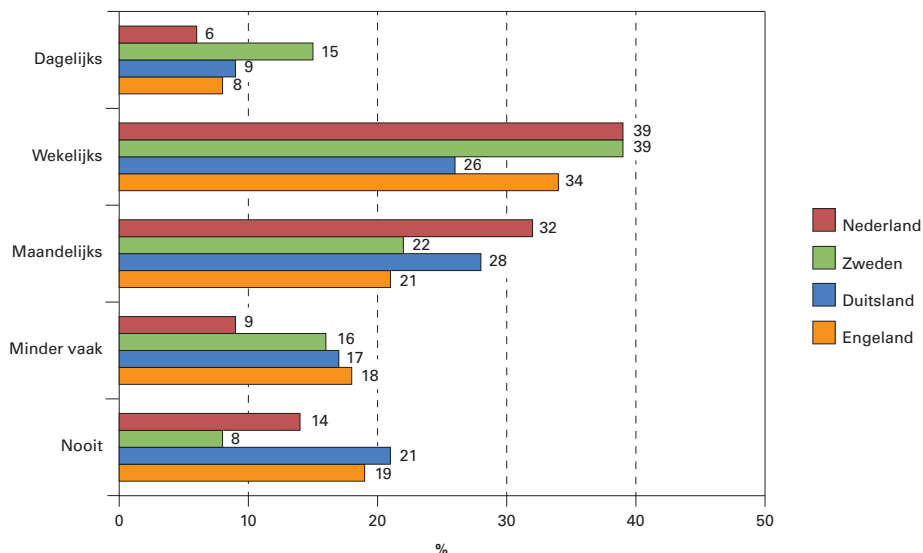
Hoe zien de kinderen de kwaliteit van de relatie met de vader als de ouders zijn gescheiden? En hoe verschilt dat met kinderen wier ouders nog bij elkaar zijn? Er is in het onderzoek aan kinderen gevraagd hoe goed zij met hun moeder en hun vader kunnen opschieten. Het goede nieuws is dat in de grote meerderheid van de gevallen het kind de relatie als goed of heel goed beoordeelt. Het slechte nieuws is dat er een niet te verwaarlozen minderheid is die geen goede relatie heeft met de vader. In Nederland is dat 15 procent van de kinderen van gescheiden ouders. Onder kinderen van gehuwde ouders heeft bijna niemand een slechte (niet-goede) relatie met de vader. Kinderen van gescheiden vaders vinden ook vaker de relatie 'goed' in plaats van 'heel goed', in vergelijking met kinderen van gehuwde ouders. De verschillen tussen de landen zijn hier klein.

Figuur 1. Woonsituatie van kinderen van gescheiden ouders, 2010

Bron: CILS4EU.

Figuur 2. Mate van face-to-face contact met gescheiden vaders van kinderen die niet (deels) bij de vader wonen, 2010

Bron: CILS4EU.

In tabel 1 wordt de vader-kindrelatie in verband gebracht met de moeder-kindrelatie. Voor zowel intacte als gescheiden gezinnen geldt dat de meeste kinderen met beide ouders een goede relatie hebben. Bij de gezinnen waar dit niet zo is valt op dat het niet alleen regelmatig voorkomt dat de relatie met alleen de vader niet goed is (en die met de moeder goed), maar dat ook relatief vaak de relatie met alleen de moeder niet goed is (en die met de vader goed). In ruim 20 procent van de gevallen is één van de twee relaties verstoord. Dit laat zien dat ook moeders nadelen kunnen ondervinden van een scheiding en dat kinderen van gescheiden ouders soms de neiging hebben – al of niet onder druk – om één kant te kiezen.

Wat is de relatie tussen de contactfrequentie en de kwaliteit van het contact voor vaders die hun kinderen zien? Zoals verwacht is er een sterk positief verband – hoe beter de relatie, des te vaker is er wekelijks contact – maar het verband verschilt tussen de landen (figuur 3). In Zweden is het verband het sterkst. Als de relatie heel goed is, is er ook heel vaak contact; als de relatie niet goed is, is er

CILS4EU

CILS4EU staat voor het onderzoek *Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries*, uitgevoerd door Frank Kalter, Anthony Heath, Miles Hewstone, Jan O. Jonsson, Matthijs Kalmijn, Irena Kogan en Frank van Tubergen.

De data zijn verkrijgbaar via GESIS Data Archive, ZA5353 Data file Version 1.0.0., Keulen, 2013.

Schotland, Wales en Noord-Ierland namen niet deel vandaar dat de term Engeland wordt gebruikt..

Het CILS4EU project is mogelijk gemaakt door een subsidie in het kader van het NORFACE ERA NET Plus Migration in Europe-programma.

Tabel 1. Kwaliteit van de relatie van het kind met vader en moeder naar huwelijkssituatie ouders, 2010

	Ouders gehuwd/bij elkaar	Ouders gescheiden/uit elkaar
Relatie met beiden niet goed	1,0	1,4
Relatie met vader niet goed, met moeder goed	4,2	13,0
Relatie met vader goed, met moeder niet goed	3,4	7,6
Relatie met beiden goed	91,5	78,0
Totaal	100,0	100,0

Bron: CILS4EU.

Tabel 2. Factoren die samenhangen met de mate van contact van kinderen met de gescheiden vader, 2010

	Engeland	Duitsland	Nederland	Zweden
Niet-westerse allochtoon (t.o.v. autochtoon)	-	-	-	-
Moeder nieuwe partner (t.o.v. alleenstaand)	0	-	-	-
Aantal broers/zussen	0	0	0	0
Leeftijd van het kind	0	-	-	0
Dochter (t.o.v. van zoon)	-	-	-	-
Sociaaleconomische status (laag → hoog)	+	+	+	+
Moeder betaald werk (t.o.v. geen werk)	+	+	0	0

Bron: CILS4EU.

heel weinig contact. In Nederland is het verband het zwakst. Relatief veel kinderen hebben weinig contact terwijl de relatie wel goed is, en andersom, heel wat kinderen hebben nog wekelijks contact terwijl de relatie juist niet goed is. Dit kan enerzijds wijzen op belemmerende factoren (zoals beleid dat niet tegemoet komt aan wensen van vaders en kinderen of moeders die contact afhouden), maar het kan ook wijzen op conflicten tussen ouders die de relatie tussen kind en ouders onder spanning zetten. Vanuit het perspectief van de kinderen is een sterke samenhang tussen kwaliteit en contact wenselijk en in dat opzicht is de situatie voor kinderen in Nederland minder gunstig dan elders.

Sociale verschillen in contact

We hebben gezien dat er grote verschillen zijn in de mate van contact. Waar hangen deze verschillen mee samen? Voor een aantal kenmerken van ouders en kinderen is dit in kaart gebracht, waarbij co-ouderschap als frequent contact is aange-merkt. De frequentie van contact met de vader

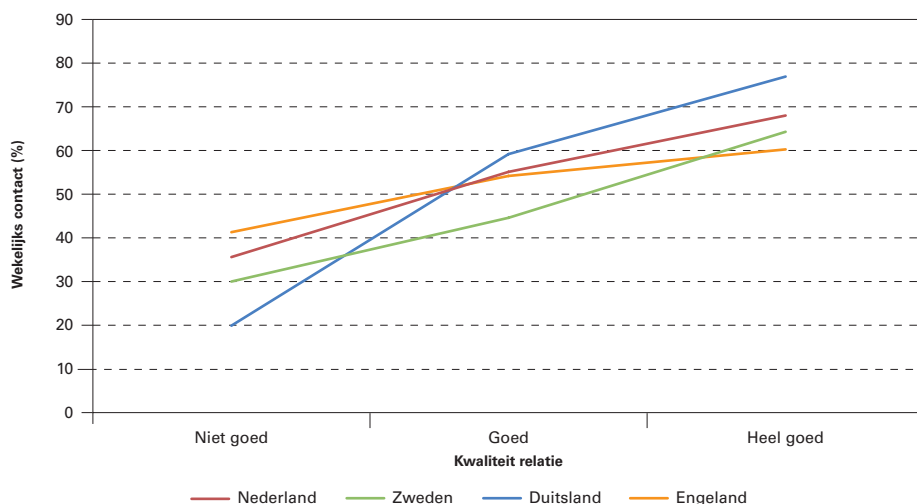
is gemeten voor alle kinderen, ongeacht waar zij wonen. Tabel 2 laat zien waarmee de contactfrequentie samenhangt. Een minteken (plusteken) laat zien dat er een negatieve (positieve) samenhang met het betreffende kenmerk is. Een 0 geeft weer dat er geen samenhang is. De leeftijd van het kind heeft bijvoorbeeld een negatieve samenhang met contactfrequentie. Dat betekent hoe ouder het kind, hoe minder contact er is. Bedenk hierbij dat er onder de oudere kinderen waarschijnlijk wat meer zittenblijvers zitten en dat het verband met leeftijd dus ook te maken kan hebben met de problemen die een kind heeft. Verder zien we dat dochters beduidend minder vaak contact hebben met hun gescheiden vader dan zonen. Dit verschil is het sterkst in Nederland. Het verschil is mogelijk te wijten aan de sterkere identificatie tussen vaders en zonen. Hoeveel broers en zussen een kind heeft hangt niet samen met het contact.

We zien eveneens een invloed van de status van de ouders, zoals afgemeten aan het opleidingsniveau van vader en moeder en hun beroepsniveau: hoe hoger de sociaaleconomische status van het gezin, des te meer contact er is met de gescheiden vader. Dit kan te maken hebben met de grotere betrokkenheid van hoogopgeleide (gehuwde) vaders bij de opvoeding maar ook met andere normen en waarden over kinderen en gezin in hogere milieus. Parallel hieraan zien we dat kinderen van werkende moeders hun vader vaker zien dan kinderen van niet-werkende moeders. Dit kan eveneens met sekserollen te maken hebben maar de moeder heeft wellicht ook minder tijd waardoor de vader meer verantwoordelijkheid op zich neemt. In alle landen behalve Engeland heeft tot slot het hertrouwen van de moeder een negatieve invloed op het contact met de vader. Blijkbaar kan een stiefvader deels de biologische vader vervangen, althans voor zover het gaat over contact. Uit nadere analyses blijkt dat de kwaliteit van de relatie met de vader even goed is als er een stiefvader is.

Gescheiden immigrantengezinnen

Als we specifiek kijken naar niet-westerse migranten valt een aantal zaken op. Ten eerste zien niet-westerse immigrantenkinderen hun gescheiden vader minder vaak dan autochtone kinderen en is de relatie ook minder goed. Dit is sterker het geval voor de eerste generatie dan voor de tweede generatie. Dat heeft wellicht te maken met het grotere stigma dat verbonden is aan scheiding in vooral Aziatische en islamitische landen. De grotere werkloosheid onder immigranten kan ook een rol spelen; een vader die minder goed alimentatie kan betalen verdwijnt vaker uit beeld. Als we kijken naar de tweede generatie blijken het vooral kinderen uit gemengde huwelijken met een buitenlandse vader te zijn die hun gescheiden vader minder vaak zien. Is de moeder buitenlands, dan is dit niet het geval. De afkomst van de vader lijkt daarmee doorslaggevend dan de afkomst van de moeder.

Er zijn slechts geringe verschillen tussen verschillende groepen immigranten. Dit is in zekere zin opmerkelijk omdat bijvoorbeeld groepen waarin er geen sterke normen tegen scheiding zijn en waarin eenoudergezinnen veel voorkomen (zoals

Figuur 3. Percentage kinderen dat wekelijks contact heeft met hun gescheiden vader naar kwaliteit van de vader-kindrelatie, 2010

Bron: CILS4EU.

uit Afrika en het Caribisch gebied), dus ook een relatief zwakke relatie kennen tussen vader en kind. Dit is wellicht te wijten aan de meer op de moeder gerichte oriëntatie (matrifocaliteit) van deze groepen, iets dat vooral na scheiding goed zichtbaar wordt.

Verschillende landen?

Tot slot kijken we terug op de verschillen tussen de landen. Relaties tussen gescheiden vaders en kinderen lijken het sterkst te zijn in Zweden, het zwakst in Duitsland en Engeland, met Nederland daar netjes tussen in. Hangt dit samen met hoeveel er gescheiden wordt in een land? Men zou kunnen denken dat hoe gewoner echtscheiding is, hoe 'normaler' de relatie tussen vader en kind. Echtscheidingskansen zijn het hoogst in Zweden en Engeland, en lager in Nederland en Duitsland. Het lijkt er daarmee niet op dat het scheidingscijfer in een land een rol speelt: Engeland en Zweden zijn juist het meest verschillend in onze analyses, ondanks hun min of meer identieke hoge scheidingsrisico.

Hangen de verschillen samen met sekseongelijkheid in een land? Wat betreft de verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen en alle daarbij horende opvattingen over sekseongelijkheid, is Zweden het meest egalitair en zijn Engeland en Duitsland het minst egalitair (met

Nederland in een tussenpositie). De verschillen die wij vinden zijn hiermee in overeenstemming. Een dergelijk effect kan werken op micro- en op macroniveau. Meer investeringen van gehuwde vaders in de zorg van kinderen betalen zich waarschijnlijk terug in een betere relatie als vaders gescheiden zijn, en meer sekseongelijkheid in een land leidt waarschijnlijk tot een voor vaders gunstiger overheidsbeleid ten aanzien van echtscheiding. We zouden dus kunnen concluderen dat hoe kleiner de sekseongelijkheid in een land, hoe sterker de vader-kindrelatie na scheiding. Uiteraard hebben we een grotere verzameling landen nodig om dit verband hard te maken, maar de verschillen die wij vinden wijzen wel in die richting. Als dit verband inderdaad bestaat, zou een verdere erosie van de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen in een samenleving kunnen leiden tot een verbetering van de relatie tussen gescheiden vaders en hun kinderen in toekomstige generaties.

Dit artikel is een verkorte versie van een te verschijnen artikel Kalmijn, M. (2015), Father-child relations after divorce in four European countries: Patterns and determinants, *Comparative Population Studies*.

Matthijs Kalmijn, Universiteit van Amsterdam en NIDI, e-mail: m.kalmijn@uva.nl